

OVAJ PUT MIŠEM O ZVUKU I JEZIKU

(Petar Guberina, *Zvuk i jezik u pokretu*,
portal *stilistika.org*, glavni urednik Krešimir Bagić)

Knjiga „Zvuk i jezik u pokretu“ prvi je put tiskana 1952. u nakladi Matice hrvatske, pretisnuta petnaest godina kasnije u nakladi Zavoda za fonetiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu, a danas se do nje može doći u nekoliko klikova mišem. Treće, e-izdanje, objavljeno je na stranicama portala Stilistika.org pri stilističkoj katedri Odsjeka za kroatistiku Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Time je portal pod uredničkom palicom profesora Krešimira Bagića još jednom dokazao da će postati vrijedna riznica stilističkih priloga za sve filologe-namjernike, stilističare, studente i općenito zaljubljenike u široko i plodno polje stila.

„Zvuk i jezik u pokretu“ jedna je od najvažnijih studija moderne hrvatske stilistike, a njezina su

okosnica istraživanja vrednota govornog jezika. Autor već u predgovoru ističe da je cilj rada istražiti područje jezičnog izraza uz pomoć elemenata zvuka i pokreta. Time se odmiče od ustaljene paradigme promatranja jezičnih pojava izvan okvira gramatike. Poziva se na istraživanja de Sasussurea, Ballyja i Brunota koji su svojim avangardnim idejama rušili gramatički formalizam. Na tom tragu Guberina povezuje jezični izraz s mišlju i vrednotama govornoga jezika: intonacijom, intenzitetom, rečeničnim tempom, pauzom, mimikom i stvarnim kontekstom. Vrednote govornoga jezika ne promatra izolirano nego ih povezuje i s umjetničkim i s neumjetničkim područjem, primjerice u rečenici. Ovu knjigu priključuje i svojim dru-

gim radovima koje objedinjuje pod širim naslovom „Problemi ljudskog izraza“.

Djelo je podijeljeno u pet poglavlja, a prvo nosi naziv „Dijalektičko jedinstvo i suprotnosti između zvuka i pokreta u prirodi i u jezičnom izrazu“. U njemu se iznose teze o zvuku i pokretu u prirodi i u jezičnom izrazu, uz isticanje paralelna razvoja čovjeka i zvuka i jezika u pokretu. Autor promatra postanak jezika od nužnog, onomatopejskog i neartikuliranog odraza stvarnosti do napretka u vidu „mišljene stvarnosti“ i složenijih izraza, onoga što bismo danas nazvali arbitrarnošću jezičnoga znaka. Ističe iskonsku ljudsku potrebu za pokretom i zvukom, počevši od pokreta koji su služili prikupljanju hrane i zvukova kojima su se izražavala stanja i emocije. Zvuk promatra kao proizvod prirodnog titranja, odnosno vibracija, a izraz kao odraz stvarnosti, jeku ili onomatopeju. Govorne vrednote uočljive su i prije nego što se čovjek nauči služiti riječima, primjerice u mimici ili gestama gladnoga novorođenčeta. Međutim, iako se uloge govornih vrednota smanjuju da bi artikulirane riječi preuzele primat, one ne nestaju u potpunosti. Zaključuje da su varijacije govornih vrednota stalno prisutne pri artikuliranu govoru kao aktivan element jezičnog izraza. Razmišljanja o važnosti komunikacijske snage

zvuka i pokreta objašnjene su vrlo jednostavnom i slikovitim primjerima, poput naredbe „Iziđi“ koja istu informaciju (sadržaj) može iskazati riječju ili pokretom ruke prema vratima. U nastavku poglavlja vrednote su prikazane kroz književne primjere i grafostilističko isticanje mjesta koja čine razliku u čitanju, izgovaranju i razumijevanju. Umjetnički jezični izraz promatra se kao kreativni raspored vrednota govornoga jezika koji se drugačije manifestira nego u neposrednoj stvarnosti, ali i sam na kraju poglavlja ističe – „sve na izvorima prirode“.

Drugo je poglavlje nazvano „Vrednote govornog jezika na području rječnika, morfologije i sintakse“, a u podnaslovu stoji pitanje „Kako se može definirati stilistika sa stanovišta jedinstva jezičnog izraza?“ Guberina primjećuje dvije bitne karakteristike jezičnoga izraza: 1) isti skup glasova može izražavati različite misli i 2) različiti skupovi glasova mogu izražavati iste misli. U prvome se primjeru služi francuskom riječju za krušku, koja može označavati i budalastu osobu, time prikazujući ono što u lingvistici nazivamo višeznačnošću ili konotativnim značenjem. U rečeničnim primjerima pokazuje da govorne vrednote mogu potpuno promijeniti smisao rečenice, primjerice u „Učio je dva mjeseca i uspio je“, što promatra kao posljedičnu (student je polo-

žio ispit nakon dva mjeseca učenja) ili dopusnu rečenicu (iako je učio samo dva mjeseca, uspio je položiti). U drugoj skupini Guberina promatra različite izraze „iste misaone vrijednosti“ opimjerujući ih sinonimnim nizovima ili apsolutnom i relativnom upotrebom glagolskih vremena. Na kraju poglavlja promišlja o Ballyjevu shvaćanju stilistike i na izraznom planu kvantitetu podređuje kvaliteti, iz čega proizlazi i njegova definicija stilistike: „Stilistika je nauka, koja proučava vrijednosne odnose među misaono-osjećajnim kvalitetima sadržanim u jezičnom obliku kao elementu širih i jedinstvenih izražajnih cjelina.“

U trećem poglavlju naziva „Rečenica“ Guberina obrazlaže svoje uvjerenje da bi sintaksa rečenice trebala počivati na analizi vrednota govornoga jezika. Dataciju rečenice određuje trenutkom kad je čovjek naučio izražavati uzrok i efekt. Smatra da je rečenica pridonijela dubljem shvaćanju same stvarnosti, a približavanje stvarnosti podrazumijeva i upotrebu sredstava koje je čovjek stekao u svom razvoju – govornim vrednotama. Na tom tragu gradi svoju definiciju rečenice: „Rečenica je cjelina sastavljena od tonova, intenziteta, rečeničnog tempa, mimike i konteksta (vrednota govornog jezika), u zajednici (kombinirano) s riječima ili bez riječi, i izražava akt bilo koje

stvarnosti preko misaone stvarnosti ili akt misaone stvarnosti kao takve.“ I u ovom je slučaj primjer vrlo „školski“: rečenica „Ivan uči“ promatra se kao izjavna, upitna ili usklična zbog rečeničnog znaka na njezinu kraju, a on uvjetuje intonaciju kojom se izgovara, samim time i odnos prema izvanjezičnoj stvarnosti (oduševljenje, čuđenje i slično).

Četvrto je poglavlje naslovljeno „Primjena vrednota govornog jezika i misaone analize na književne tekstove“. U njemu autor pokušava izloženu teoriju o vrednotama govornoga jezika primijeniti na književnom tekstu te utvrditi povezanost i odvojenost između lingvističko-stilističkog i umjetničkog kriterija. Na početku logično uočava i obrazlaže da stilistički izrazi ne mogu sami po sebi kreirati umjetničku vrijednost jer to bi značilo da gomilanje „pretjeranih izraza“ može izgraditi umjetničko djelo. Međutim, jezičnu analizu, prije svega stilističku, smatra dobrim „ulaskom“ u umjetničko djelo. Potom nudi četiri principa analize umjetničkog jezičnog izraza:

1. razumijevanje misli, to jest, treba razumjeti što je rečeno;
2. konstatiranje elemenata misli, to jest, treba izvršiti analizu izraza sa stanovišta misaono-emocionalnog; da li izraz ima uglavnom afektivni karakter ili nema;
3. tumačenje tih misaono-emocionalnih elemenata, u cilju da se

izvrši potpuna analiza misli-izraza (izraza-misli), dakle eventualna stilistička analiza;

4. ocjenu izražajnosti jezičnog izraza, to jest, treba ocijeniti prikladnost jezičnog izraza u danom tekstu, odnosno u kontekstu.

Svoju analizu gradi na ulomku iz Krležina djela „Gospoda Glembajevi“ u kojemu se prikazuje ljutnja barunice Castelli zbog medijskog uznemirivanja nakon samoubojstva siromašne žene. U ulomku uočava dijelove uzrok-posljedica, izraženu afektivnost i pojačan intenzitet glasa. Zaključuje da je Krleža upotrijebio izraze koje je zahtijevao afektivni kontekst situacije.

U petom poglavlju naslova „O ritmu nekih djela E. Vittorinija, A. Gidea, A. G. Matoša i M. Krleže“ autor primjenjuje izložene principe na umjetničke tekstove. Posebno se osvrće na gradnju ritma vrednotama govornoga jezika, ističući da se umjetnički ritam ne može tumačiti fiksnim normama.

Knjiga završava opsežnom bibliografijom, bilješkom o autoru i tekstom Krešimira Bagića „Hifen kao stilem. O jednom obilježju raspravljачkog diskurza Petra Guberine“. Bagić iz pozicije kvantitativnog (znatan broj riječi i sintagmi spojen crticom ili spojnicom) prodire u kvalitativno – Guberinine

realizacije hifena nisu svakodnevne, slučajne ni na prvi pogled savršeno logične. Primjeri poput *zvuk-pokret*, *pokret-zvuk*, *misao-izraz* i *izraz-misao* nisu u svakom kontekstu zamjenjivih mjesta, prva je sastavnica često dominantnija, a hifeni, prema Bagiću, „nastoje pripitomiti (ne i dokinuti!) razlike među fenomenima koje povezuju.“ Time možemo zaključiti da je Guberina, osim o neupitno vrijednu sadržaju svoga djela, itekako promišljao i o izrazu.

„Zvuk i jezik u pokretu“ djelo je koje istovremeno objedinjuje vrlo jasne stilističke teze, logičnu metodologiju, uzročno-posljedični slijed promatranja izvanjezične i jezične stvarnosti, vrlo jednostavne, „životne“ primjere iz hrvatskoga i drugih jezika i detaljnu, eruditsku analizu književnih tekstova po vlastitim tezama. Na tragu Bagićevih promišljanja, ovo djelo nije samo „stilističko djelo“, nego i samostalna stilska bravura – dovoljno jednostavno da se filolog-početnik uhvati s njime u koštac, ali i dovoljno složeno da ostavi prostor za osnovnu misao – zvuk i pokret u jeziku djeluju kao imanentna sila, no i skoro sedamdeset nakon Guberinina prvog izdanja ostao je prostor za nadopunjavanje ambicioznih teza o istraživanju govornih vrednota u jeziku.

Magdalena Mrčela